

Židovské muzeum v Praze

<http://www.jewishmuseum.cz>

Tisková zpráva:

ORIENT V ČECHÁCH? Židovští uprchlíci za první světové války

Praha 20. srpna 2014 Židovské muzeum v Praze výstavou o osudech uprchlíků v době první světové války reflektuje sté výročí vypuknutí válečného konfliktu.

Statisíce lidí v době první světové války utíkaly do vnitrozemí habsburské monarchie z obavy před násilím, před pohyby fronty, ze zničených vesnic a okupovaných měst.

“Přestože uprchlíci z doby první světové války představovali první větší setkání obyvatel českých zemí s uprchlíky v moderních dějinách, zůstávají jejich osudy pozapomenuty. Výstavou ‚Orient v Čechách?‘ chce Židovské muzeum v Praze nejen připomenout sté výročí začátku první světové války, ale také zdůraznit význam uprchlíků a uprchlické politiky v českých a československých dějinách 20. století. Zvláště pro židovské obyvatele patřil útěk a přerod z rovnoprávných občanů v bezprávné utečence k jejich cestě stoletím uprchlíků,“ říká autor scénáře a libreta výstavy Michal Frankl.

Nová expozice sleduje osudy židovských utečenců v Čechách a na Moravě v širším kontextu uprchlíků a uprchlické politiky v celé habsburské monarchii. Přibližuje nejen bezprostřední osudy uprchlíků, ale také reakce společnosti. Autoři si kladou otázku, zda a jak v té době rozšířené rozdělování lidí podle etnika ovlivňovalo přístup k uprchlíkům, nakolik se do reakcí na židovské uprchlíky promítaly předsudky a proč se po konci války a vzniku nezávislého Československa právě židovští uprchlíci stali terčem nevybíravých antisemitských kampaní.

V České republice dosud nezveřejněné fotografie zachycují nejen život uprchlíků, jejich ubytování či uprchlické tábory, ale vypovídají také o fascinaci odlišností „východních Židů“, jejichž oděv, pobožnost a nezvyklý jazyk vyvolávaly značnou pozornost. Vyrovnávání se s odlišností a předsudky vůči židovským uprchlíkům ilustrují namluvené úryvky z dobových kronik a tisku. Reakce na pobyt židovských uprchlíků dokreslují také příklady ze sbírky vizuálního umění Židovského muzea v Praze.

Hlasy, zkušenost a subjektivní postoje uprchlíků jako by zanikaly mezi stohy dokumentů a desítkami fotografií zachovanými v českých a zahraničních archivech. Výstava proto zpřístupňuje jak ojedinělé audiovizuální výpovědi židovských uprchlíků, tak i jejich postoje a každodennost rekonstruované z tisku a ze zlomků materiálů pomocných organizací. Návštěvníci mohou také studovat reakce židovského tisku vypořádávající se s odlišností "východních" Židů od více integrovaných Židů z českých zemí.

Z fyzických stop pobytu uprchlíků za doby první světové války dnes již většinou zůstávají pouze náhrobky na židovských hřbitovech. Jeden z nich, unikátní dřevěný náhrobek zapůjčený z Horažďovic, bude na výstavě k vidění od října.

Autory výstavy jsou Michal Frankl, Jan Wittenberg a Wolfgang Schellenbacher.

Setkání s autorem výstavy a fototermin
27. srpna 2014 od 14 hodin

Vernisáž výstavy
27. srpna 2014 v 17 hodin

ORIENT V ČECHÁCH? Židovští uprchlíci za první světové války

28. srpna 2014 – 1. února 2015

Komentované prohlídky: 3. 9. 2014 v 15.30 v českém jazyce
17. 9. 2014 v 15.30 v anglickém jazyce
Kapacita komentované prohlídky je 20 osob.

Židovské muzeum v Praze – Galerie Roberta Guttmanna
U Staré školy 3, Praha 1

Otevřeno denně kromě sobot a židovských svátků
9 – 18 (do 23. října 2014)
9 – 16 (od 25. října 2014)

Další informace:

Kateřina Honskusová, Vedoucí odboru rozvoje a vztahů s veřejností
Židovské muzeum v Praze
T: 222 749 281
M: 603 867 285
E: katerina.honskusova@jewishmuseum.cz

Fotografie k výstavě s popiskami a informací o autorských právech:

https://drive.google.com/folderview?id=0B_ehiWu8z9z4UIJMYXh3ekpDb3M&usp=sharing

Poznámky pro editory:

1. Židovské muzeum v Praze je největší institucí svého druhu v Evropě. Pečuje o jednu z nejrozsáhlejších sbírek judaik na světě. Ve sbírkách muzea je shromážděno na 40 000 ojedinělých předmětů, 100 000 knih, fotografie a archivní dokumenty. Muzeum spravuje čtyři historické synagogy, Obřadní síň a světoznámý Starý židovský hřbitov; galerii; několik depozitářů; archiv; knihovnu s multimediálním centrem; restaurátorská pracoviště a vzdělávací a kulturní centrum.
2. Židovské muzeum v Praze je setrvale nejnavštěvovanějším muzeem v České republice. V roce 2013 jej navštívilo více než 540 000 návštěvníků.
3. Muzeum oslaví v tomto roce již 108 let od svého vzniku. Původním záměrem „Spolku k založení a vydržování Židovského muzea v Praze“ z roku 1906 bylo zachovat cenné umělecké předměty ze synagog, které byly v rámci rozsáhlé přestavby pražského Židovského Města určeny ke zboření.

Muzeum bylo veřejnosti přístupné i po okupaci českých zemí 15. března 1939, i když samotný spolek byl po začátku druhé světové války zrušen. V roce 1942 nacisté po dlouhých jednáních schválili projekt „Židovské ústřední muzeum v Praze“, kam byly v době transportů do ghatt, koncentračních a vyhlazovacích táborů sváženy liturgické předměty ze zrušených židovských obcí a synagog z celého území Protektorátu Čechy a Morava.

Po krátkém poválečném období v čele se státem dosazenou správou bylo muzeum v roce 1950 pod nátlakem převedeno do přímého vlastnictví státu. Jeho činnost byla úředně omezována, některé exponáty byly prodány – mezi nimi například více než tisíc svitků tór, které byly v roce 1965 odvezeny do Spojeného království.

Podmínky pro novou etapu v životě muzea vznikly až po pádu komunistického režimu v roce 1989. Od roku 1994 tak Židovské muzeum v Praze funguje jako nestátní organizace, která široké veřejnosti zprostředkovává historii a současnost, kulturu a vzdělanost židovské komunity v českých zemích. V září 2014 oslaví muzeum 20 let samostatné existence.

4. Galerie Roberta Guttmanna je výstavní prostor určený k prezentaci krátkodobých tematických výstav Židovského muzea v Praze. Byla pojmenována pro známém pražském naivním malíři Robertu Guttmannovi, jehož výstavou svou činnost zahájila. Galerie se nachází v přízemí na severovýchodní straně nového komplexu Židovského muzea v Praze, v ulici U Staré školy 3.
5. Významnou část práce Židovského muzea v Praze představuje osvětová a vzdělávací činnost. Vzdělávací programy jsou určeny nejrozličnějším cílovým skupinám. Nejmenší děti seznamují s židovskou kulturou, tradicemi a zvyky hravou formou. Pro žáky a studenty základních a středních škol jsou připraveny interaktivní programy a přednášky. Součástí nabídky tvoří i pravidelné vzdělávací semináře pro pedagogy a večerní vzdělávací pořady pro širokou veřejnost. Školám i kulturním institucím muzeum nabízí putovní výstavy.
6. Migraci a uprchlíkům se bude věnovat i navazující výstava ‚Zmařené naděje‘ o židovské komunitě v poválečném Československu.
7. Rozšířený text k výstavě:

Uprchlíci, kteří v roce 1938 kvůli Mnichovské dohodě uprchli z pohraničí, se pevně zapsali do českého historického vědomí. Naopak srovnatelné, ne-li větší množství lidí v nouzi, kteří za první světové války z jiných částí habsburské monarchie utekli do českých zemí, zůstává téměř zapomenuto. Byli mezi nimi Poláci, Rusíni či Židé z Haliče a Bukoviny, nebo Italové a Chorvati z jihu monarchie. Byli první významnou skupinou uprchlíků v moderních českých dějinách.

Své domovy opouštěli z obav z posunů fronty, před násilím vojáků vůči civilistům či z loajality ke své zemi. Často utíkali ze zcela zničených městeček a vesnic. Židé navíc z obavy před pogromy ze strany ruské armády a zejména obávaných kozáků. Obviňování ze špionáže, ponižování, poprav, znásilňování a plenění patřilo k jejich každodenní zkušenosti v Rusy obsazené východní Haliči a v Bukovině. Odhaduje se, že zhruba polovina z 800 tisíc Židů z Haliče uprchla do vnitrozemí; další desetitisíce z Bukoviny.

Úřady uprchlíky shromažďovaly zejména v západní části monarchie, v českých zemích a dnešním Rakousku. Ze státního příspěvku 70 a později 90 haléřů na hlavu a den, se dal pořídit možná bochník chleba - i když to bylo kvůli nedostatku základních životních potřeb stále obtížnější. Ovšem kdo tuto podporu využíval, musel se podrobit dalekosáhlé kontrole. Nemohl se volně stěhovat a musel žít v jedné z určených uprchlických obcí – většinou menších obcí či vesnic, mimo velká města jako Vídeň či Praha.

Desítky tisíc lidí byly navíc poslány do barákových táborů, v nichž panovaly často špatné podmínky, řádily epidemie a v jejich důsledku vysoká úmrtnost, zvláště u dětí. Již v prvních týdnech války tak například překotně vznikly na jižní Moravě tábory v Mikulově, Pohořelicích a Kyjově – ty měly pomoci zachytit židovské uprchlíky tak, aby se nedostali do Vídně. V Čechách hrál podobnou roli tábor v Německém, dnes Havlíčkově, Brodu zpočátku určený pro vysídlené Italy a později hlavně pro chudé židovské uprchlíky. Kvůli značné úmrtnosti v době tyfové epidemie zde dokonce musel být zřízen zvláštní tyfový hřbitov.

Židé evakuovaní do českých zemí byli většinou velmi chudí a stejně tak pobožní. Nikdy předtím a nikdy potom se zdejší obyvatelé, židovští ani ti jiní, nemohli každodenně stýkat a potýkat s „východními“ Židy. Takovými, kteří se viditelně odlišovali, hovořili jidiš a nebyli integrováni do většinové společnosti. Zatímco pro některé zdejší Židy byli lidé v kaftanu, s pejzy a striktně dodržující náboženské předpisy symbolem ghetta, pro jiné byli zdrojem autentické židovské národní kultury. Tato setkání však podněcovala nejen diskuse o židovské identitě, ale rozehrávala také předsudky proti údajně zaostalým „východním“ Židům. Mnoho fotografií, na nichž jsou uprchlíci zachyceni, se zaměřuje právě na tuto jinakost, jako by jí byli fotografové přitahováni, ne-li fascinováni. Navíc byly tábory i pomocné organizace většinou rozděleny podle etnického a náboženského klíče. Uprchlíci tak nebyli vnímáni pouze jako lidé, kteří potřebují pomoc, ale též jako příslušníci etnických či náboženských skupin, jako Židé, Poláci, Rusíni, Italové a další.

V době velkého nedostatku potravin a základních životních potřeb se židovští uprchlíci (na rozdíl od ostatních skupin uprchlíků) stali cílem nevybíravých kampaní, v nichž byli v tisku vykreslováni jako zaostalá a kriminální skupina. Zejména po vzniku Československa sílily požadavky na jejich návrat do původního bydliště. Nenávist proti této skupině „východních“ Židů hrála významnou roli ve vývoji českého antisemitismu na počátku první republiky. Poukazováním na „východní“ Židy jako na ty, kteří nepatří do společenství občanů a národa, čeští nacionalisté usilovali o stmelení české národní společnosti proti společnému nepříteli.

Nejen bezprostřední osudy uprchlíků, ale také reakce společnosti přibližuje výstava „Orient v Čechách? Židovští uprchlíci za první světové války“ v Galerii Roberta Guttmana v Židovském muzeu v Praze, jež bude otevřena pro veřejnost od 28. srpna 2014.

Autor je vedoucím Odboru židovských studií a dějin antisemitismu Židovského muzea v Praze.